

Analyzing the Educational Role of Women in the Family Environment from the Perspective of Islamic Culture With Emphasis on the both Imams of the Revolution Point of Views

Ahad Omidi¹, Leila Aghavirdizadeh², Sadegh Faizzadeh^{3*}

1. Ph. D. Student, Department of Psychology, Imam Khomeini Educational and Research Institute (RA), Qom, Iran.

2. level Two Seminary, Department of Seminary Education, Ayatollah Irvani School, Qom, Iran.

3. Level Three Seminary, Department of Counseling and Psychology, Imam Khomeini Educational and Research Institute (RA), Qom, Iran.

Citation: Omidi, A., Aghavirdizadeh, L., & Faizzadeh, S. (2024). Analyzing the educational role of women in the family environment from the perspective of Islamic culture with emphasis on the both Imams of the revolution point of views. *Journal of Woman Cultural Psychology*, 15(58), 95-110.

<https://doi.org/10.22034/jwcp.2023.709213>

ARTICLE INFO

Received: 23.08.2023

Accepted: 09.11.2023

Corresponding Author:
Sadegh Faizzadeh

Email:
sadeg.feizizadeh@gmail.com

Keywords:
educayional role of women
Islamic culture
the both Imams of the revolution

Abstract

The current research was intended to study the educayional role of women in the family environment from the prespective of Islamic culture with emphis on the both Imams of the revolution view points. The research universe enfolded all the lectures and books of Imam Khomeini (God Blessed Him)) and the Supreme Leader of the Revolution and educational texts related to the prespective of Islamic culture. The sample encased the lectures and books of Imam Khomeini (G B H)) and the Supreme Leader of the Revolution and topics related to the educayional role of women in the family environment from the prespective of Islamic culture. The reseach was set as descriptive-analytical. To collect data library method by note taking on the index cards was enforced. Data were analyzed by applying content analysis procedure. The results indicated that in Islamic culture, the family plays a vital role in the society and people's thoughts. Among family members, women have a prominent role. Woman as wife and mother, has a significant impact on the education of family. From the view point of the Imams of the revolution, the educational role of women in the family is divided into two general parts, the educational and guiding role. According to the duty of wife and mother women could have a great impact in the family. Therefore, in the context of Islamic culture and according to the opinions of the imams of the revolution, to have a healthy and educated family, special attention should be paid to the educational role of women.

Extended abstract

Introduction: From the point of view of psychology, education is considered an important and vital thing in the growth and development of family members and at the same time, the woman plays the main role in raising the family. Because by playing the role of mother and wife, she can have a significant impact on society and family. In fact, none of the activities and functions of women are as important and psychologically sensitive as these two roles. In Islamic culture, the family plays a crucial role in reforming society and organizing people's thoughts and souls. Among family members, women have a privileged role and by playing the role of wife and mother, they have a significant impact on the education of family members. The current research was intended to study the educational role of women in the family environment from the perspective of Islamic culture with emphasis on the both Imams of the revolution viewpoints.

Methods: The research universe included all the lectures and books of Imam Khomeini (God Blessed Him) and the Supreme Leader of the Revolution and educational texts related to the perspective of Islamic culture. The sample included the lectures and books of Imam Khomeini (G B H) and the Supreme Leader of the Revolution and topics related to the educational role of women in the family environment from the perspective of Islamic culture. The research was set as descriptive-analytical. To collect data library method by note taking on the index cards was enforced. Data were analyzed by applying content analysis procedure.

Results: The results indicated that in Islamic culture, the family plays a vital role in reforming the society and organizing people's thoughts and minds and among family members, women have a prominent role. By playing the role of wife and mother, they have a significant impact on the education of family members. It was also found that from the point of view of the Imams of the revolution, the educational role of women in the family is divided into two general parts, the educational and guiding role of women in relation to their husbands and children, according to the duty of wife and mother women can have a great impact in the family through the religious, spiritual, moral and emotional upbringing of their husbands and children.

Conclusions: In fact, the goal of spiritual and religious education with the support of Islamic culture is for human to form her/ his relationship with God, the world, and the Hereafter. And according to the same philosophy of the Islamic society, take a step from the creator, human, the world and the worldly and afterlife life that has been drawn. Therefore, when under the shadow of this approach, human's relationship with her/ his creator is on the right path and her/ his life takes on a divine color, it could be said that real education has taken place. In this context, women have made their living environment for themselves, their husbands and their children, so rich and full of peace from a psychological point of view that it turns that environment into a place for ascension to higher spiritual positions. Therefore, from the point of view of educational psychology, in the context of Islamic culture and according to the opinions of the imams of the revolution, in order to have a healthy family and educate family members, special attention should be paid to the educational role of women in the family, so that in this way the growth of humans and society could be achieved.

Author Contributions: Ahad Omidi: Compiling primary content and guidance for collecting data, Leila Aghavirdizadeh: Collecting data, overall framework design, cooperating in content analysis. Sadegh Faizzadeh: Brainstorming about the topic, content analysis, submitting, editing the article and corresponding author. All the text has been checked and approved by the authors.

Acknowledgments: We would like to thank all the people who guided and helped us along this path.

Conflicts of Interest: The authors declared there is not any conflict of interests in the research.

Funding: This article did not receive any financial support.

<https://doi.org/10.22034/jwcp.2023.709213>

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۰۶/۰۱

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۲/۰۸/۱۸

واکاوی نقش تربیتی زنان در محیط خانواده از منظر فرهنگ اسلامی با تأکید بر دیدگاه امامین انقلاب

احد امیدی^۱، لیلا آقاویردیزاده^۲، صادق فیض زاده^{۳*}

۱. دانشجوی دکتری، گروه روان‌شناسی، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(ره)، قم، ایران.

۲. سطح ۲ حوزه علمیه، گروه معارف حوزوی، مدرسه آیت‌الله ابروانی، قم، ایران.

۳. سطح ۳ حوزه علمیه، گروه مشاوره و روان‌شناسی، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(ره)، قم، ایران.

چکیده

هدف از پژوهش حاضر، بررسی نقش تربیتی زنان در خانواده از منظر فرهنگ اسلامی با تأکید بر دیدگاه امامین انقلاب بود. جامعه پژوهش، کلیه سخنرانی‌ها و کتب امام خمینی(ره) و مقام معظم رهبری و متون تربیتی از منظر فرهنگ اسلامی بود. نمونه پژوهش شامل سخنرانی‌ها و کتب امام خمینی(ره) و مقام معظم رهبری و مطالب مرتبط با نقش تربیتی زنان در خانواده از منظر فرهنگ اسلامی بود. روش پژوهش از نوع توصیفی-تحلیلی بود. جهت گردآوری اطلاعات از روش کتابخانه‌ای و به صورت فیش‌برداری استفاده شد. سپس داده‌ها به صورت تحلیل محتوا مورد بررسی قرار گرفت. یافته‌های پژوهش نشان داد در فرهنگ اسلامی، خانواده نقش حیاتی در اصلاح جامعه و سامان‌بخشی به اندیشه و روان افراد دارد و در بین اعضای خانواده، زنان نقش برجسته‌ای داشته و با ایفای نقش همسری و مادری تأثیر بسزایی در تربیت اعضای خانواده دارند. هم‌چنین مشخص شد از منظر امامین انقلاب نقش تربیتی زنان در خانواده بنابر وظیفه همسری و مادری به دو بخش کلی نقش تربیتی و هدایت‌گر زنان در قبال همسران و فرزندان تقسیم می‌شود و زنان می‌توانند در خانواده تأثیر بسیار شایانی از طریق تربیت دینی، معنوی، اخلاقی و عاطفی همسر و فرزندان خود داشته باشند. بنابراین، از دیدگاه روان‌شناسی تربیتی، در بستر فرهنگ اسلامی و طبق نظرات امامین انقلاب، برای داشتن خانواده سالم و تربیت اعضای خانواده، باید به نقش تربیتی زنان در خانواده توجه ویژه‌ای شود تا بتوان از این طریق به بالندگی انسان‌ها و جامعه کمک شود.

کلیدواژگان: نقش تربیتی زنان، فرهنگ اسلامی، امامین انقلاب

مقدمه

از دیدگاه روان‌شناسی، تربیت امری مهم و حیاتی در بالندگی و رشد اعضای خانواده تلقی می‌شود و در عین حال زن نقش اصلی را در تربیت خانواده ایفا می‌کند، زیرا با ایفای نقش مادری و همسری می‌تواند تأثیری به‌سزایی در جامعه و خانواده داشته باشد (Partovi & et al., 2017). در واقع هیچ‌یک از فعالیت‌ها و کارکردهای زنان به‌اندازه این دو نقش دارای اهمیت و حساسیت روان‌شناختی نمی‌باشد (Khalilpour Rezaieh & et al., 2016). از این رو یکی از مهمترین معیارهای سنجش درجه توسعه یافتگی فرهنگ یک جامعه میزان اهمیت و اعتباری است که زنان آن کشور دارا می‌باشند. قطعاً زنان تأثیر بسیاری در روند توسعه و افزایش کمی و کیفی اعضای جوامع دارند. ادیان الهی بر نقش زنان در صحنه خانوادگی و اجتماعی تأکید کرده و او را مکمل مردان در پیشرفت تمدن بشری می‌شناسد (Chatrri, 2017). زن در فرهنگ اسلامی و در نتیجه تربیت مکتب والای اسلام، در کانون گرم خانواده به تربیت و پرورش انسان‌های متدین می‌پردازد و از دیدگاه روان‌شناسی می‌تواند منجر به غنای عاطفی خانواده گردد. از این رو در فرهنگ اسلامی زن به‌عنوان مخلوق خداوند از ارزش و اهمیت والایی برخوردار است. یکی از جایگاه‌های حساس زن در اجتماع بشری، نقش تربیتی و اثرات روان‌شناختی او در محیط خانواده است که خود تأثیری بسیار در تشکیل اجتماع بشری دارد (Shahedi & Farjoudi, 2010). امام خمینی (ره) در اهمیت کارکرد زنان در حیطه همسری و مادری فرموده‌اند: «زن‌ها مردان شجاع را در دامن خود بزرگ می‌کنند. قرآن کریم انسان‌ساز است و زن‌ها نیز انسان‌ساز. وظیفه زن‌ها انسان‌سازی است. اگر زن‌های انسان‌ساز از ملت‌ها گرفته شود ملت‌ها به شکست و انحطاط مبدل خواهد شد، شکست خواهند خورد، منحنط خواهند شد. زن‌ها هستند که ملت‌ها را تقویت می‌کنند، شجاع می‌کنند» (Khomeini, 2010, Vol. 6). از یک طرف زنان با قدرت روحی و عاطفی که دارند می‌توانند با همسررداری خوب و شایسته، مرد را به خوشبختی و سعادت برسانند و از طرفی دیگر دامن زنان و مادران اولین مدرسه و پایگاه تربیتی است که کودک در آن پرورش می‌یابد. در فرهنگ اسلامی اهمیت این نقش‌ها برای زنان به‌اندازه‌ای است که رهبر معظم انقلاب می‌فرماید «مسأله‌ی مادری، مسأله‌ی همسری، مسأله‌ی خانه و خانواده، مسائل بسیار اساسی و حیاتی است در همه‌ی طرح‌هایی که داریم، بایستی «خانواده» مبنا باشد» (Khamenei, 2014, Vol. 4).

در کل منظور از نقش تربیتی زنان در اسلام، تأثیر و عملکرد آنان در زمینه انسان‌سازی، تعلیم و تربیت افراد بر اساس آموزه‌های اسلامی است (Khalilpour Rezaieh & et al., 2016). از جمله پژوهش‌هایی که در مورد نقش تربیتی زنان انجام یافته، پژوهش Johari (2009) می‌باشد که در کتاب معماران انقلاب منزلت زن از دیدگاه اسلام و رهبران انقلاب اسلامی را بررسی کرده است. (Maktabi & Hedayati (2008) در کتاب زن و خانواده، از دیدگاه امام خمینی (ره) به نقش زنان در انقلاب اسلامی و نقش آنان در خانواده و تربیت پرداخته است. (Kabiri Qomi & Masoumi Zavariani (2019) در پژوهشی به بررسی نقش تربیتی زن در جامعه اسلامی پرداخته است و محوری بودن نقش مادر در سازندگی کشور و اهمیت شرکت زنان در فعالیت‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی را بررسی کرده‌اند. با توجه به اینکه با جستجو در آثار علمای دین از جمله آثار و بیانات امام خمینی و رهبر معظم انقلاب، علاوه بر نقش تربیتی زنان در مورد فرزندان، می‌توان به نقش هدایتگر آن‌ها در قبال همسرانشان نیز پی برد، هدف از پژوهش حاضر بررسی نقش تربیتی زنان در محیط خانواده از منظر فرهنگ اسلامی با تأکید بر دیدگاه امامین انقلاب می‌باشد.

روش

طرح پژوهش، جامعه آماری و روش نمونه‌گیری

روش پژوهش حاضر توصیفی-تحلیلی است. جامعه پژوهش، تمامی سخنرانی‌ها و کتب امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری و متون تربیتی از منظر فرهنگ اسلامی بود. نمونه پژوهش شامل سخنرانی‌ها و کتب امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری و مطالب مرتبط با نقش تربیتی و آثار روان‌شناختی زنان در خانواده از منظر فرهنگ اسلامی بود.

روش اجرا

جهت گردآوری اطلاعات مورد نیاز با استفاده از روش کتابخانه‌ای و به صورت فیش‌برداری از منابع مرتبط و تحقیقات انجام شد. سپس اطلاعات به دست آمده از طریق تحلیل محتوا مورد بررسی قرار گرفت.

یافته‌ها

در این قسمت مهم‌ترین یافته‌هایی که پیرامون نقش تربیتی زنان در خانواده از منظر فرهنگ اسلامی و اهمیت موضوع از دیدگاه امامین انقلاب به دست آمده در ذیل به آن‌ها پرداخته می‌شود:

مفهوم تربیت از منظر فرهنگ اسلامی

تربیت معقوله گسترده‌ای از زندگی بشر را شامل می‌شود و از این رو تعاریف اصطلاحی گوناگونی نسبت به این مفهوم ارائه شده است. علت این امر آن است که هر کس از منظری به تربیت نگریسته است. برخی محققان بر اساس هدف و برخی بر اساس روش و بر اساس ترکیبی از روش و هدف به تربیت توجه شده است و بر همین اساس تعریفی از آن ارائه شده است (Kazemi Yazdi, 2013). در تعریفی «تربیت به معنای فراهم کردن زمینه‌ها و عوامل برای به فعلیت رساندن و شکوفا نمودن استعدادهای انسان در جهت رسیدن به کمال مطلوب گزارش شده است» (Abbasi Moghadam, 1992). در تعریف دیگری از تربیت نوشته شده است «تربیت عبارت است از پرورش دادن، یعنی استعدادهای درونی که بالقوه در یک شیء موجود است و به فعلیت درآوردن و پروردن آن فقط در مورد جاندارها یعنی گیاه، حیوان و انسان صادق است» (Motahari, 2005, Vol 22). اما از منظر فرهنگ اسلام برای تربیت مفهوم عمیقتری در نظر می‌گیرند (Davoudi & Hosseinizadeh (2018) در کتاب سیره تربیتی پیامبر و اهل بیت (علیهم السلام)، تربیت را هرگونه فعالیت می‌دانند که معلمان، والدین یا هر شخصی، به منظور اثرگذاری بر شناخت، نگرش، اخلاق و رفتار فردی دیگر، بر اساس اهداف از پیش معین شده انجام می‌دهند. با دقت نظر در این تعاریف و تعاریف دیگر مشخص می‌شود که تربیت با ایجاد تغییر و تحول در ساحات وجودی شخص متربی همراه است. بنابراین می‌توان استنباط کرد در فرهنگ جامعه اسلامی، تربیت، «فرآیند تغییراتی که انسانی در انسان دیگر ایجاد می‌کند. این تغییر ممکن است در ساحت بدن یا فکر و شناخت و یا در حوزه عواطف و هیجانات و با حوزه اخلاق و نیز در حوزه رفتارهای فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و غیره باشد» تعریف می‌شود (Arafi, 2018).

نقش تربیتی و هدایت‌گر زن از منظر فرهنگ اسلامی

در مکتب اسلام برای زنان جامعه منزلت و مقام‌الایی در نظر گرفته شده است و دین مبین اسلام عملکرد زنان در خانواده را عاملی برای تربیت بشر دانسته است. به صورتی که نقش هدایتگر و تربیت‌کننده زنان در خانه می‌تواند جامعه‌ای را به سوی سعادت و رستگاری برساند. بر این اساس در پژوهش حاضر به دو بعد مهم تربیتی و هدایت‌گری زنان در خانواده از منظر فرهنگ اسلامی پرداخته شد:

- نقش تربیتی و هدایت‌گر زن در قبال همسر

زنان با قدرت اثرگذاری سرشاری که خداوند به ایشان عنایت فرموده است، می‌توانند با همسراری خوب خود مرد را به خوشبختی و سعادت برسانند و یا با سهل‌انگاری موجب شکست او شوند (Jelo & Bahadur, 2020). در فرهنگ اسلامی همسراری زنان یعنی مراقبت و نگهداری از همسر، به عبارتی زن مواظب اخلاق و رفتار همسرش باشد و او را به کارهای نیک تشویق کند و از کارهای بد منع نماید (Hamidanpour & Tabatabaei Amin, 2018). نقش تربیتی زن در مورد همسر به اندازه‌ای مهم است که در فرهنگ اسلامی، همسراری نیک با اجر حضور در جبهه جهاد و جنگ در رکاب پیامبر (ص) برابر و یکسان دانسته شده است. اهمیت این نقش زنان تا جایی است که امام خمینی (ره) وظیفه زنان را انسان‌سازی دانسته است که همانند کتاب آسمانی اسلام یعنی قرآن کریم، انسان‌ها را تربیت و ملت‌ها را تقویت می‌کنند (Khomeini 2010, Vol 6). آنچه در ذیل آمده از مهم‌ترین نقش‌های تربیتی و هدایت‌گری زن در فرهنگ اسلامی در رابطه با همسر است.

- تربیت دینی همسر:

در حوزه تعریف اصلی روان شناسی دینداری، ویلیام جیمز (William James) معتقد است که دینداری به احساسات، کنش‌ها و تجربیات فرد در تنهایی اش، مادامی که خود را در ارتباط با آنچه آن را مقدس و الهی می‌داند ببیند (Miller Perrin & Krumrei Mancuso, 2021). از این رو در فرهنگ اسلامی یکی از مهم‌ترین نقش‌های زنان در مورد همسرانشان، تربیت دینی ذکر شده است. مقصود از تربیت دینی، مجهز ساختن فرد به معارف دینی، انتقال معلومات دینی به وی و پرورش شخصیت اوست، چرا که تربیت دینی هم‌زمان دارای بعد آموزشی و شناختی و بعد پرورشی است. تربیت دینی دارای دو رکن است: اول؛ آموزش و انتقال معارف دینی و دوم؛ پرورش دینی شخصیت (Arafi, 2017). زن پاکدامن می‌تواند همه افراد خانواده، حتی همسر خود را نیز با تربیت اسلامی آشنا کند. خیلی از زنان موجب رسیدن همسرانشان به مقامات عالی انسانی شده‌اند. امام خمینی (ره) در این باره می‌فرماید «زن پرورش ده زن و مردان ارجمند است. از دامن زن مرد به معراج می‌رود» (Khomeini, 2010, Vol 7). زنان با روش‌هایی مبتنی بر دیدگاه‌های روان شناختی و فرهنگ اسلامی، از طریق نظارت و تذکر می‌توانند نسبت به ایفای نقش تربیتی و هدایت‌گر همسرانشان قدم بردارند. رهبر معظم انقلاب می‌فرماید: «مهم‌ترین کمک به همسر، این است که سعی کنند همدیگر را دین‌دار نگه دارند. مراقب باشید همسران خطای دینی نکنند. این مراقبت، مراقبت اخلاقی است. مراقبت مهربانانه و مراقبت پرستارانه است. اگر چنانچه خطایی از همسران دیدید، آن را باید با شیوه بسیار لطیف و عاقلانه‌ای در او از بین ببرید، برطرف کنید. یا با تذکر و یا با بعضی از مراعات‌ها نسبت به هم مسؤولیت دارید. زن و مرد بر روی هم اثر بگذارند» (Khamenei, 2016). ایشان روش تربیت دینی همسر را، رعایت حکمت و اخلاق خوش توسط زن دانسته و می‌فرماید: «وجه مشترک زوجین در زندگی باید عبارت باشد از توجه به خدا و اطاعت دستورات الهی و عمل به فرامین خدا. زن و همسرش باید همدیگر را در این جهت حفظ کنند. اگر زن می‌بیند که همسر او بی‌اعتنا به مسائل دینی است، او را با حکمت و اخلاق خوش و ظرافت و زیرکی زنانه، وادار به آمدن در راه خدا کند» (Khamenei, 2011).

- تربیت معنوی همسر:

در روان شناسی، تربیت معنوی از بافت خانواده نشات می‌گیرد و گسترش می‌یابد. در فرهنگ اسلامی تربیت معنوی، تربیتی خداگرا، خدانگر، خدامحور و اصلاح کننده رابطه انسان با خالق عالم است و در برگیرنده تلاش‌هایی است که هدف آن کشف و بررسی امر مقدس است (Sohrabi & Naseri, 2012). خصوصیات بارز تربیت معنوی، تقویت بنیان‌های اعتقادی و عرفانی و روحیه عبودیت و بندگی است. در واقع هدف تربیت معنوی این است که انسان روابط خود را با خداوند، جهان، زندگی دنیا و آخرت شکل دهد. بر این اساس، وقتی در پرتو این رویکرد، رابطه انسان نسبت به خالق خود، در مسیر صحیح قرار گرفت و زندگی او رنگ و بوی الهی پیدا کرد، می‌توان گفت انسان گام‌های بلندی برداشته و تربیت واقعی صورت گرفته است (Entezami Bayan & Ahgar, 2015). امام خمینی (ره) در ضرورت وجود تربیت معنوی فرموده‌اند «آقایان محترم! خانم‌های محترمت! ندای اسلام را لبیک بگویید. اسلام برای تأمین علف نیامده است! اسلام برای تأمین معنویات آمده است. همه‌اش فریاد از مادیات نباشد؛ برخلاف مسلک اسلام است» (Khomeini, 2010, Vol. 7). طبق این گفتار، خانواده‌ای که معنویات نداشته باشد خانواده مطلوب فرهنگ اسلامی نیست و از دیدگاه روان شناختی نیز قدرت پروراندن انسان‌های بالنده را ندارد. از این رو ایجاد محیط مناسب در خانواده برای تقویت معنویات اعضای خانواده، وظیفه همسران است. از سوی دیگر رهبر معظم انقلاب ارزش زن را در مهیا ساختن فضای معنوی در خانواده می‌داند و می‌فرماید: «ارزش زن به این است که بتواند محیط زندگی خود را برای خود و برای مرد و فرزندان، یک بهشت، یک مدرسه، یک محیط امن، یک جایگاه عروج به معارف معنوی و مقامات معنوی تبدیل کند؛ و آن وقتی که وظیفه او ایجاب می‌کند، بتواند در سرنوشت کشور اثر بگذارد و در سرنوشت جامعه، نقش ایفا کند که در این صورت نقش زن همچنان که گفته شد فقط پنجاه درصد نیست، نقش کمی نیست؛ بلکه نقش کیفی است. هم خود او نقش ایفا می‌کند، هم با استفاده از جاذبه‌ای که خدای

متعال در وجود زن گذاشته است، فرزند و همسر خود را در آن راهی که مطلوب است، سوق می‌دهد و پیش می‌رود، بنابراین نقش زن در این صورت، نقشی مضاعف است» (Khamenei, 2019).

- تربیت اخلاقی همسر:

یکی از ارکان اصلی در روان‌شناسی مثبت، بر مطالعه و بررسی فضایل متمرکز است که به زندگی متعهدانه و معنادار یا زندگی خیر منجر می‌شود (Miller Perrin & Krumrei Mancuso, 2021). سلیگمن (Seligman) شش فضیلت اخلاقی را شمرده است که به گونه ثابت در همه فرهنگ‌ها در طول تاریخ وجود داشته‌اند. این فضایل اخلاقی عبارت‌اند از: شجاعت، خرد، عدالت، انسانیت، خویشتن‌داری و تعالی (Ismaili & Yazdani, 2017). اخلاق در زندگی انسان، چه به عنوان فرد و چه به عنوان عضوی از جامعه از جایگاه بسیار حیاتی برخوردار است. در واقع در فرهنگ اسلامی، سعادت یا سقوط یک ملت به وضعیت اخلاقی ملت آن بستگی دارد و اگر اخلاق آن‌ها خوب باشد آن جامعه به پیشرفت و سعادت دست خواهد یافت (Tabroni & Rahmania, 2022). تربیت اخلاقی فرایند درونی‌سازی ارزش‌های اخلاقی و شکل‌گیری انسان بر اساس خصوصیات انسان کامل است. در واقع تربیت اخلاقی اصول و قواعد حرکت انسان به سمت مقصد و غایت حرکت را به وی نشان می‌دهد (Alizadeh & et al., 2010). در فرهنگ اسلامی، تربیت اخلاقی همسر یکی از مهم‌ترین نقش‌هایی است که زن در خانواده ایفا می‌کند. رهبر معظم انقلاب در مورد این نقش حیاتی زن فرموده‌اند «زن‌ها می‌توانند مانع پرت شدن همسرهایشان به پرتگاه جهنم شوند. در محیط زندگی، در محیط بازار، در محیط اداره و در محیط سیاست، ممکن است مردها دچار لغزش‌هایی شوند و این لغزش‌ها آن‌ها را آرام‌آرام به لبه پرتگاه برود و در اثر یک غفلت به ته دره سرازیر شوند. زن می‌تواند مانع از چنین حادثه‌ای شود» (Khamenei, 2019).

شخصیت‌سازی و یادگیری ارزش‌های اخلاقی به عنوان یکی از مهم‌ترین اهداف تعلیم و تربیت (در روان‌شناسی خانواده) تلقی شده و مورد تأکید قرار گرفته است (Khanam & et al., 2021). مقام معظم رهبری در یک بیانی با تشریح این نقش برای همسران فرموده‌اند «همدلی و همکاری کردن، معنایش این است که همدیگر را در راه خدا حفظ کنی. تواری به صبر و تواضعی به حق کنی. اگر خانم خانه می‌بیند همسرش دارد دچار یک انحرافی می‌شود، فرضاً در یک معامله نامشروعی دارد قرار می‌گیرد، توی یک جریان غلطی دارد می‌افتد، توی رفیق بازی‌های ناسالم دارد می‌افتد، اول کسی که باید او را حفظ کند، اوست» در ادامه می‌فرمایند: «با هم همکاری کنید، به هم کمک کنید خصوصاً در امر دین. اگر می‌بینید طرف شما، مرد یا زن شما کاهل نماز است، به نماز کم‌اهمیت می‌دهد، به راست‌گویی کم‌اهمیت می‌دهد، به مال مردم کم‌اهمیت می‌دهد، به شغل دولتی کم‌اهمیت می‌دهد، او را بیدار کنید، به او بگویید، به او بفهمانید و کمک کنید که خودش را اصلاح کند یا اگر می‌بینید که در امر محرم و نامحرم، در امر پاک و نجسی، در امر حلال و حرام آدم بی‌اعتنا و بی‌مبالاتی است، به او توجه بدهید، او را آگاه کنید، کمک کنید که خوب شود. دروغ‌گوست، غیبت‌کن است، به او تفهیم کنید، نه اینکه دعوا کنید، نه این‌که اوقات تلخی کنید، نه این‌که مثل یک منتقد بداخلاق بنشینید یک کناری هی نق بزنید» (Khamenei, 2011). ایشان در بیانی دیگر نقش راهنمائی زن در مسائل دنیوی و انتخاب راه درست توسط همسر را بیان نموده و فرموده‌اند «گاهی هست که مرد در فعالیت‌های زندگی سر دوراهی می‌رسد. انتخاب باید بکند یا دنیا را و یا راه صحیح و امانت و صداقت را، یکی از این دو تا را باید انتخاب کند؛ اینجاست که زن می‌تواند او را به راه اول یا به راه دوم بکشاند» (Khamenei, 2019).

- تربیت عاطفی-روانی همسر:

تربیت عاطفی فرآیندی است که از طریق آن مرتبی یاد می‌گیرد که احساسات خود را درک و مدیریت کند و به تنظیم رفتار خود دست بزند. هدف تربیت عاطفی این است که به مرتبی توانایی و شایستگی‌هایی بدهد تا بتواند در زندگی روزمره خود سازگاری و هم‌چنین عملکرد مؤثر داشته باشد (Zysberg, 2018). بنابر آیات قرآن کریم که مبنی فرهنگ اسلامی است، یکی از اهداف و نتایج ازدواج، کسب آسایش و آرامش در کنار همسر می‌باشد. اسلام همواره

تاکید می‌نماید، محیط خانواده و در کنار همسر و فرزندان بودن، به انسان امنیت و آرامش روانی را هدیه می‌دهد. از دیدگاه کارول (Carol) روان‌شناس آمریکایی، زن بنیانگذار رفاه و آرامش زندگی است. آسایش و رفاه جامعه انسانی مشروط به سلامت و هوشیاری و پاکدامنی و جمال و کمال معنوی زن است (Hashemi Rakavandi, 2000). رهبر معظم انقلاب در مورد ایفای این نقش در محیط خانواده توسط زن می‌فرماید: «مرد در کشاکش زندگی مردانه خود، احتیاج به یک لحظه آرامشی دارد تا بتواند راه را ادامه بدهد. آن لحظه آرامش کی است؟ همان وقتی است که او در محیط سرشار از محبت و عطوفت خانوادگی خودش قرار می‌گیرد. با همسر خودش که به او عشق می‌ورزد، با اوست، در کنار اوست و با او احساس یگانگی می‌کند. وقتی با همسر خود مواجه می‌شود، این همان لحظه آسایش و آرامش است»، «محیط خانواده، محیط آرامش است. باید محیط آرامش باشد. این عاطفه‌ای که در زن و مرد نسبت به هم وجود دارد، به این آرامش درونی کمک می‌کند. این سکونت، این آرامش، به معنای آرامش در مقابل حرکت نیست، حرکت خوب است این به معنای آرامش در مقابل تلاطم است» (Khamenei, 2016).

هنری موری (Henry Morey) در مجموعه نیازهای روان‌شناختی بیست‌گانه خود یکی از نیازهای آدمی را نیاز به «پیوند جویی» می‌شمارد که از لحاظ روانی شخص به دوست شدن و برقراری رابطه محبت‌آمیز و لذت‌بخش با دیگری نیازمند است (Bashiri & Heydari, 2017). با توجه به عاطفی بودن زنان نقش آنان در تأمین بهداشت روانی خانواده روشن می‌شود. زن می‌تواند با محبت و عواطف خود روحیه خسته همسرش را تغییر دهد و از سختی‌ها و مشکلات او بکاهد. هم‌چنان که رهبر معظم انقلاب فرموده‌اند «آن آدمی که در محیط جامعه دارد کار می‌کند، زحمت می‌کشد، تلاش می‌کند، مبارزه می‌کند، بدی‌ها، خوبی‌ها، ناخوشایندی‌ها، ناجوری‌ها، این‌ها را می‌بیند، این احتیاج دارد به یک محلی که انسان وارد آن محل که شد، یکسره برایش آسایش و ملائمت باشد. از آن فشار کار خارج بشود و آن محیط خانه است. لذا محیط خانه را بایستی جوری بکنند که با صمیمیت همراه باشد، اینجاست که نقش زن‌ها معلوم می‌شود. آن کسی که می‌تواند محیط خانه را با صمیمیت، با محبت، با لطافت بسازد، در قرآن می‌گوید: «وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا» همسر آدمی را خدا از جنس خود او آفرید تا بتواند در کنار او آرامش پیدا کند، سکونت پیدا کند. آن آرامشی را که همسر پهلوی زن، پهلوی خانواده، در محیط امن‌وامان و با صفای زندگی پیدا می‌کند در هیچ‌جا پیدا نمی‌کند. این است که وقتی شما در خانواده‌های قدیمی نگاه می‌کنید، می‌بینید زن و مرد چه محبت‌هایی به هم دارند. شصت سال، هفتاد سال، پنجاه سال با هم زندگی می‌کردند، با محبت، با صمیمیت، با صفا» (Khamenei, 2019). ایشان معتقد هستند در بعضی مواقع طبیعت مرد بسیار شکننده و خام می‌شود که در این مواقع حتی محبت و عاطفه مادر نیز مرد را آرام نمی‌کند و تنها مرهم زخم وی نوازش زن است (Khamenei, 2002).

- نقش تربیتی و هدایت‌گر زن در قبال فرزندان

در فرهنگ اسلامی یکی دیگر از بزرگ‌ترین و حساس‌ترین نقش‌های زن در خانواده، تربیت فرزندان است، چراکه فرزندان مهم‌ترین سال‌های تکوین شخصیت خود را در کنار مادر می‌گذرانند و این سال‌ها فرصت مناسبی برای کسب عادات و رفتارهای مناسب از مادر است (Allameh, 2014). دامن مادر اولین مدرسه‌ای و پایگاه تربیتی است که کودک در آن پرورش می‌یابد. در این مدرسه کودک هر آنچه می‌آموزد برای همیشه در نزدش می‌ماند (Alaei, 2015). با توجه به نقش حیاتی زن در تأمین سلامت عاطفی خانواده است که کارول (Carol) روان‌شناس آمریکایی می‌گوید: مقدرات ملل دنیا بدست زنان قرار دارد زیرا این مادران هستند که مردان بزرگ جامعه بشری را تربیت می‌کنند، لذا زندگی ملل جهان مولود روح زنان آن‌هاست (Hashemi Raka-vandi, 2000). در فرهنگ اسلامی، مادران در ابعاد مختلفی تربیتی فرزندان می‌توانند اثرگذار باشند که در ذیل به مواردی از آن‌ها اشاره می‌شود؛

- تربیت دینی فرزندان:

برخی روان‌شناسان استدلال کرده‌اند که دین ممکن است مفید باشد. به عنوان مثال یانگ (Jung) دین را کارکرد اساسی روان انسان می‌داند که در غیاب آن افراد قربانی روان رنجوری و روان پریشی خواهند بود. اریکسون (Ericsson) دیگر روان‌شناس نیز حامی دین بود و توصیف کرد که چگونه دین کیفیت باور، اعتماد و من را در کودک در حال رشد جهان شمول می‌کند و معتقد بود که دین در کسب شخصیت سالم کمال یافته بسیار حیاتی است (Miller Perrin & Krumrei Mancuso, 2021). در فرهنگ اسلامی یکی از حیاتی‌ترین و مهم‌ترین نقش‌های تربیتی مادران در محیط خانواده تربیت دینی فرزندان است. امام خمینی (ره) در تبیین و تشریح این نقش مهم زنان بیان داشته‌اند «شما خانم‌ها به طوری که حالا خودتان می‌گویید معلم هستید؛ دو شغل شریف دارید. شما خانم‌ها دو تا شغل بسیار شریف دارید. یکی شغل تربیت فرزند، که این از همه شغل‌ها بالاتر است. یک فرزند خوب شما اگر به جامعه تحویل بدهید، برای شما بهتر است از همه عالم. اگر یک انسان شما تربیت کنید، برای شما به قدری شرافت دارد که من نمی‌توانم بیان کنم. پس شما یک شغل‌تان این است که بچه‌های خوب تربیت کنید. دامن مادرها دامنی است که «انسان» از آن باید درست بشود. یعنی اول مرتبه تربیت، تربیت بچه است در دامن مادر؛ و برای این که علاقه بچه به مادر بیشتر از همه علائق هست و هیچ علاقه‌ای بالاتر از علاقه مادری و فرزندی نیست. بچه‌ها از مادر بهتر [مسائل] را اخذ می‌کنند. آن قدری که تحت تاثیر مادر هستند، تحت تاثیر پدر نیستند، تحت تاثیر معلم نیستند، تحت تاثیر استاد نیستند. از این جهت بچه‌هایتان [را] در دامن‌تان تربیت اسلامی، تربیت انسانی بکنید تا وقتی تحویل می‌دهید شما این بچه را به دبستان، یک بچه صحیح، اخلاق خوب، آداب خوب؛ آن طور تحویل بدهید» (Khomeini, 2010, Vol. 8). امام خمینی (ره) ضمن اینکه تهذیب و تخلق بر اخلاق اسلامی را بر زنان و مادران لازم و ضروری می‌داند، یکی از وظایف مهم و اساسی آنان را «تربیت دینی» فرزندان خود می‌داند (Kho-meini, 2010, Vol 7). الگوگیری و تمسک به سیره معصومین (علیهم‌السلام) به‌ویژه حضرت زهرا (سلام‌الله‌علیها) یکی از روش‌های موفقیت در تربیت دینی فرزندان است. رهبر معظم انقلاب در این مورد می‌فرمایند «حضرت فاطمه (سلام‌الله‌علیها) از نظر اندیشه اسلامی و معرفت، یکی از پیشروان فکر اسلامی است و او برای فرزندان خود یک آموزگار و برای پدر یک شاگرد بود. او فرزندان خود را در محیطی اسلامی، همراه با اندیشه‌های اسلامی تربیت کرد و فضای خانه او آکنده از معنویت اسلامی بود. این شخصیت برجسته و محترم در مواقع لازم حتی در اجتماع مردم، شرکت می‌کردند و ضمن سخنرانی برای مردم، مسائل را از دیدگاه خود برای آن‌ها تشریح می‌کردند. او یک زن مبارز، پیگیر، آگاه، دانشمند و در عین حال یک زن خانه‌دار و با توقع کم بود و یک الگو برای زنان مسلمان جهان است؛ زیرا فکر بلند او، تربیت فرزندان، حضور همه‌جانبه در میدان و سخن او برای دیگران، می‌تواند درس خوبی محسوب شود. قناعت او در زندگی زناشویی، می‌تواند درس خوبی باشد. زنان با پارسایی، تقوا، پرهیزکاری، عبادت، شجاعت و تربیت فرزندان با ایمان و خانه‌داری و گرم کردن محیط زندگی، می‌توانند حضرت فاطمه (سلام‌الله‌علیها) را الگو قرار دهند» (Khamenei, 2012).

- تربیت معنوی فرزندان:

در منابع روان‌شناسی برخی از هیجان‌ها با عنوان معنوی یا مقدس به صورت برجسته، مورد تأکید قرار می‌گیرد. این هیجان‌ها شامل؛ شکرگزاری، محبت، همدلی، عشق، ستایش، تعالی، امید اعتماد، آرامش می‌شود (Miller Per-rin & Krumrei Mancuso, 2021). معنویت در اسلام مبتنی بر فطرت پاک انسان و دیدگاه توحیدی اوست. در بحث معنویت اسلامی فرض بر این است که فطرت انسان به صورت بالقوه با توحید آشنا است و به مانند آینه از هر گونه آلودگی و گناه پاک است. براساس فرهنگ اسلامی یکی از وظایف مادران آشنا ساختن فرزندان و تربیت معنوی آن‌ها است. مطالعات نشان داده است که تربیت صحیح معنوی، زمینه را برای شکوفایی توان اولیه کودکان و رشد مهارت‌های شناختی، اجتماعی و عاطفی آنان فراهم می‌سازد. بنابراین با اجرای صحیح برنامه‌های تربیت معنوی مبتنی بر آموزه‌های دینی توسط مادران در خانواده، می‌توان نسبت به تربیت معنوی کودکان اقدام کرد (Ganjvar,

2019). رهبر معظم انقلاب در اهمیت و لزوم تربیت معنوی فرزندان می‌فرمایند «در دوران کودکی نه جسم و نه روح هیچ کدام ظرفیت و گنجایش لازم را ندارند. اگر در همان دوران کودکی هم غذای فراخور جسم کودک به او داده شود، معنویات فراخور روح او در همان زمان می‌تواند به او داده شود. امروز ثابت شده و علمای تربیت نشان داده‌اند که کودک را از اولین دوران ولادتش بایستی طرف و معمول عمل تربیت دانسته، زیرا همه‌چیز روی او اثر می‌گذارد و او فراگیری دارد» (Parsa Far, 2016).

- تربیت اخلاقی فرزندان:

یکی از مباحث جدید در روان‌شناسی تربیتی، هوش اخلاقی است که اولین بار اصطلاح هوش اخلاقی توسط بوربا Borba مطرح شد. وی هوش اخلاقی را ظرفیت و توانایی درک درست از خلاف، داشتن اعتقادات اخلاقی قوی و عمل به آن‌ها و رفتار در جهت درست و صحیح تعریف کرده است. بوربا (Borba) معتقد است: هوش اخلاقی عبارت است از توانایی درک درست از نادرست (Shabani, 2017). هوش اخلاقی به این نکته اشاره دارد که اصول اخلاقی حاصل وراثت نیست بلکه افراد یاد می‌گیرند که چگونه خوب باشند؛ یعنی در آموزش اصول اخلاقی و به نوعی تربیت اخلاقی آدمی، هوش اخلاقی مطرح است. بررسی‌ها نشان می‌دهد که تربیت اخلاقی در حال تبدیل شدن به یک موضوع فزاینده و بسیار مهم در زمینه‌های روان‌شناسی و علوم تربیتی است (Oladip, 2009). آموزش اخلاقی در سنین کودکی بسیار اهمیت دارد، چرا که بسیاری از نظریه پردازان تعلیم و تربیت معتقد هستند که ارزش‌ها در سنین پایین آموخته می‌شوند (Khanam & et al., 2021). مسئولیت تربیت اخلاقی فرزندان یکی از حساس‌ترین وظایفی است که بنابر فرهنگ اسلامی بر عهده مادران قرار دارد. به عبارتی شاکله شخصیت و اخلاق کودک بیشتر در محیط خانوادگی شکل می‌گیرد. امام خمینی (ره) والدین را مسئول افعال و اعمال فرزندان دانسته و می‌فرماید «شما این مسئولیت بزرگ را دارید که باید بچه‌های خودتان را که نوزاد هستند و نفوسشان تربیت را زود قبول می‌کند، خوب و بد را زود قبول می‌کند، شما از اول که این بچه‌ها در دامن شما بزرگ می‌شوند، مسئول افعال و اعمال آن‌ها هم شما هستید. همان طوری که اگر یک بچه خوب تربیت کنید ممکن است که سعادت یک ملت را همان یک بچه تأمین کند، اگر یک بچه بد هم - خدای نخواست - در دامن شما بزرگ بشود، ممکن است که یک فساد در جامعه پیدا بشود. گمان نکنید که یک بچه است؛ یک بچه گاهی وقت‌ها در جامعه، وقتی که وارد شد، در راس جامعه واقع می‌شود، و محتمل است که بچه یک فقیر، یک وقت در رأس جامعه واقع بشود. اگر این بچه‌ای که شما تربیت کردید یک تربیت صحیح باشد و آن وقت آن بچه در راس جامعه واقع بشود، یک ملت را سعادت مند می‌کند؛ و آن شرفش مال شماست؛ یعنی شما این سعادت را برای یک ملت بیمه کردید» (Khomeini, 2010, Vol 7). رهبر معظم انقلاب می‌فرمایند «خانواده و جامعه باید به‌عنوان یکی واحد تربیتی هماهنگ و موثر نقش خویش را قبل از حضور کودک در دبستان در زمینه‌های اجتماعی کردن کودک، پذیرش آداب و رسوم مفید و سازنده و نیز استقرار اخلاق نیکو در وی ایفا کنند و این وظایف مهم را تنها به مربیان و معلمان حرفه‌ای نسپارند» (Parsa Far, 2016).

- تربیت عاطفی-روانی فرزندان:

در فرهنگ اسلامی اساساً رشد طبیعی و روانی کودک در درجه نخست به مادر بستگی دارد و هموست که به مدت طولانی عمده‌ترین نقش را در زندگی کودک بازی می‌کند. از این رو مادر اولین کسی خواهد بود که کودک با او رابطه عاطفی برقرار می‌سازد و اگر در نحوه ایجاد این رابطه اختلالی پیش آید اثرات منفی در دوران زندگی کودک آشکار خواهد بود، هم‌چنان که طبق تحقیقات روان‌پزشکان نیز علت بیشتر اختلالات عاطفی کودک محرومیت از مادر است (Allameh, 2014). سیستم خانواده جایی است که کودکان در آن یاد می‌گیرند که چه زمانی و چگونه احساسات خود را ابراز کنند، تعارضات را چگونه مدیریت کنند و درباره تفاوت‌ها با گفتگو بنشینند. جایی که تعاملات سالم بین فرزندان و خانواده به توسعه هوش هیجانی آن‌ها کمک می‌کند (Sanchez-Nunez & et al., 2020). مزلو (Maslow) روان‌شناس انسان‌گرا، در سلسله مراتب نیازهای پنجگانه آدمی، سومین نیاز را به «نیاز به تعلق

داشتن و عشق» اختصاص داده است. اساساً با ارضای نیازهای فیزیولوژیکی و ایمنی فرد، نیاز به تعلق داشتن و عشق در فرد به وجود می‌آید. نیاز به آشنای دلسوز و مهربان از جمله این نیازهاست. اگر نیازهای تعلق به خوبی ارضا نشود، فرد احساس تنهایی و پوچی می‌کند (Bashiri & Heydari, 2017). از نظر امام خمینی (ره) در این رابطه فرموده‌اند: «برای خانم‌ها یک مطلب بالاتر است و آن مطلب، تربیت اولاد است. شما گمان نکنید که این‌ها که همیشه از مادر بودن و از اولاد داشتن و از تربیت اولاد داشتن، این‌ها تکذیب می‌کنند و مطلب را یک مطلب خیلی سستی می‌گیرند و مطلب را یک مطلب بسیار پایینی می‌گیرند این‌ها غرض صحیح دارند. این‌ها می‌خواهند از این دامن که بچه خوب می‌خواهد در آن تربیت بشود بچه‌ها را از این دامن‌ها دور کنند. بچه‌ها را از همان اول به پرورشگاه‌ها بفرستند، زیردست دیگران، زیردست اجانب بچه‌ها را تربیت کنند. این‌ها می‌خواهند بچه‌های شما را از اینجا نگذارند با شما باشند و نگذارند انسان درست بشود. بچه‌هایی که از دامن مادر جدا شده‌اند و در پرورشگاه‌ها رفتند این‌ها چون پیش اجنبی هستند و محبت مادر ندیده‌اند، عقده پیدا می‌کنند. این عقده‌ها منشأ همه مفاسدی است، یا اکثر مفاسدی است، که در بشر حاصل می‌شود. بچه‌های شما را اگر از شما جدا کردند، به واسطه نداشتن محبت مادر، عقده پیدا می‌کنند؛ به فساد کشیده می‌شوند» (Khomeini, 2010, Vol. 9, Johari, 2009).

در دیدگاه‌های روان‌شناسی و در منظر فرهنگ اسلامی حتی سهل‌انگاری مادران در امر اغنای عاطفی فرزندان می‌تواند تبعات مختلفی داشته باشد و منجر به خلاءهای مختلفی کودک را نماید (Dadsetan, 2019). رهبر معظم انقلاب نیز تربیت نشدن فرزند در دامن مادر را نیز به ضرر مادر، فرزند و جامعه می‌دانند ایشان در این باره می‌فرمایند «بهترین روش تربیت فرزند انسان، این است که در آغوش مادر و با استفاده از مهر و محبت او پرورش پیدا کند. زنانی که فرزند خود را از چنین موهبت الهی محروم می‌کنند، اشتباه می‌کنند؛ هم به ضرر فرزندشان، هم به ضرر خودشان و هم به ضرر جامعه اقدام کرده‌اند. اسلام، این را اجازه نمی‌دهد. یکی از وظایف مهم زن، عبارت از این است که فرزند را با عواطف، با تربیت صحیح، با دل دادن و رعایت و دقت، آن‌چنان بار بیارود که این موجود انسانی چه دختر و چه پسر وقتی که بزرگ شد، از لحاظ روحی، یک انسان سالم، بدون عقده، بدون گرفتاری، بدون احساس ذلت و بدون بدبختی‌ها و فلاکت‌ها و بلایایی که امروز نسل‌های جوان و نوجوان غربی در اروپا و امریکا به آن گرفتارند، بار آمده باشد» (Khamenei, 2009).

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف بررسی نقش تربیتی زنان در خانواده از دیدگاه امام خمینی (ره) و رهبر معظم انقلاب انجام شد. در این پژوهش، به نقش تربیتی زنان در خانواده بنابر وظیفه همسری و مادری آنان در دو بخش کلی؛ نقش تربیتی و هدایت‌گر زنان در قبال همسران و فرزندان اشاره شد. از چهار عنوان تربیت‌دینی، تربیت‌معنوی، تربیت‌اخلاقی و تربیت‌عاطفی-روانی به عنوان نقش تربیتی و هدایت‌گر زنان در قبال همسر و فرزندان نام برده شد. در کل مشخص شد از دیدگاه روان‌شناختی زنان عامل مهم تربیتی و هدایت‌گری در بستر وسیع و مهم خانواده هستند و از این رو در فرهنگ اسلامی و در بیانات امام خمینی (ره) و رهبر معظم انقلاب نیز به این مهم پرداخته شده است. در تربیت چندجانبه مبتنی بر آموزه‌های فرهنگ اسلامی، که به معنی مجهز ساختن فرد به معارف دینی، انتقال دادن معلومات اخلاقی و معنوی به وی و پروراندن شخصیت و ارتقای عواطف انسانی اوست، هم بعد آموزش و شناختی و هم بعد پرورشی از جنبه‌های مختلف اهمیت دارند. در واقع زنان در خانواده نخست زمینه آموزش و انتقال اصول اخلاقی، دینی و معنوی را برای همسران و فرزندان خود ایجاد می‌کنند و در وهله دوم به پرورش شخصیت ایشان پرداخته و در صورتی که خطایی ببینند با روش‌های روان‌شناسانه و تربیتی از آن جلوگیری می‌کنند. ویژگی بارز چنین فرهنگ اسلامی در خانواده، اصلاح و تقویت بنیان‌های اعتقادی و عرفانی و روحیه عبودیت و بندگی است. در واقع هدف تربیت معنوی و دینی با پشتوانه فرهنگ اسلامی، این است که انسان رابطه خود را با خداوند، جهان و آخرت شکل دهد و طبق همان فلسفه جامعه اسلامی از خالق، انسان، جهان و زندگی دنیوی و اخروی که ترسیم شده است گام بردارد. از این‌رو آن زمانی که در سایه این رویکرد، رابطه انسان با خالق خود در مسیر صحیح قرار

گرفت و زندگی او رنگ و بوی الهی به خود گرفت می‌توان گفت که تربیت واقعی صورت گرفته است. در این زمینه، زنان محیط زندگی خود را برای خود، همسر و فرزندان، آن قدر از دیدگاه روان شناسی غنی و مملو از آرامش نموده اند که آن محیط به جایگاهی برای عروج به مقامات عالیه معنوی تبدیل می‌کند. در این میان در تربیت اخلاقی که از دیدگاه روان شناسی، فرآیند درونی‌سازی ارزش‌های اخلاقی و شکل‌گیری انسان براساس خصوصیات انسان کامل می‌باشد، مسیر عبور انسان از وضعیت نامطلوب فعلی به سوی قله کمال و سعادت ترسیم می‌شود. در این نوع تربیت اگر اعضای خانواده دچار لغزش اخلاقی شوند زن می‌تواند با تاثیر گسترده‌ای که در محیط منزل دارد مانع لغزش‌های ایشان شده و نقش تربیتی را ایفا نماید. در زمینه نقش تربیت عاطفی، زن به همسر خود عشق می‌ورزد و کانون خانوادگی را برای همسر خود به محیطی سرشار از محبت و عطوفت تبدیل می‌کند. این محیط، آرامش درونی مرد را فراهم می‌کند و محلی برای سکون و آرامش مرد است. هم‌چنین تربیت یافتن در دامن مادران، رشد عاطفی روانی کودکان را فراهم می‌سازد. ارتباط عاطفی با مادر، نیازهای عاطفی فرزندان را تامین کرده و گره‌های عاطفی آن‌ها را برطرف می‌سازد. فرزندان با تجربه محبت و عطوفت بی‌آلایش مادران‌شان، به یک عنصر سالم، بدون عقده روانی و بدون احساس ذلت در جامعه تبدیل می‌شوند.

سهیم نویسندگان: احد امیدی: تدوین محتوای اولیه و راهنمایی جهت گردآوری اطلاعات و داده‌ها، لیلا آقاویردیزاده: جمع‌آوری اطلاعات، طراحی چارچوب کلی، تحلیل محتوا، صادق فیض زاده: ایده پردازی در خصوص موضوع، تحلیل محتوا، ارسال، اصلاح مقاله و نویسنده مسئول. کلیه متن توسط نویسندگان بررسی و تأیید شده است.

سپاسگزاری: تشکر از تمامی افراد که در روند تحقیق به محققان یاری رسانده اند.

تعارض منافع: نتایج این تحقیق با منافی تعارض ندارد.

منابع مالی: این مقاله از حمایت مالی برخوردار نبوده است.

References

The Holy Quran.

Abbasi Moghadam, M. (1992). *The role of aswaha in propaganda and education.* Tehran: Islamic Propaganda Organization. [Persian] URL: <https://noorlib.ir/book/view/19158>

Alaei Rahmani, F., & Motamed Langroudi, F. (2015). The interaction and role of women in the family as a wife and mother in the light of Razavi's teachings. *Tafsir Specialized Quarterly, Quran and Hadith Sciences*, 25, 148-169. [Persian] URL: <https://ensani.ir/file/download/article/20160306143446-9807-130.pdf>

Alizadeh, M., Ahmadpour, M., Alamzadeh Noori, M., Mazaheri Sauf, M. R., Mahdavi Farid, A., & Falah, M. R. (2010). *Islamic Ethics.* Qom: Maarif Publishing House. [Persian] URL: <https://noorlib.ir/book/info/22744/%D8%A7%D8>

Allameh, A. (2014). The Role of Women in Creating a Balanced Family. *Women and Culture Research Quarterly*, 20, 41-51. [Persian] URL: <http://ensani.ir/file/download/article/1601986114-10314-99-98.pdf>

Arafi, A. R. (2017). *Tabligh.* Qom: Ishraq and Irfan Art Cultural Institute. [Persian] URL: <https://noo.rs/Pq0mS>.

- Arafi, A. R. (2018). *An introduction to educational interpretation*. Qom: Ishraq and Irfan Cultural Institute. [Persian] URL: <https://noo.rs/K6CUM>.
- Bashiri, A. Gh., & Heydari, M. (2017). *Psychology of personality; personality theories with an attitude to religious sources*. Qom: Imam Khomeini Educational and Research Institute. [Persian] URL: <https://www.ketabium.com/product/1391815>.
- Chatrri, Sh. (2017). The role of Islamic culture and ethics on the development of women and family personality. *Ethical Research*, 8(2), 49-66. [Persian] URL: <https://ensani.ir/file/download/article/1562054386-9521-235.pdf>
- Dadsetan, P. (2019). *Developmental pathological psychology; From childhood to adulthood*. Vol1. Tehran, Samit Publishing House. [Persian] URL: <https://www.gisoom.com/book/11171542/%DA%A9%D8>
- Davoudi, M., & Hosseinizadeh, S. A. (2018). *The educational history of the Prophet (PBUH) and Ahl al-Bayt (PBUH)*. Qom: Hoza Research Institute and University. [Persian] URL: <https://yun.ir/4qp77e>
- Entezami Bayan, N., & Ahgar, Q. (2015). Explanation of the nature of spiritual education and strategies for its realization in Quranic teachings. *Journal of Islam and Educational Research*, 1(13), 51-70. [Persian] URL: <https://yun.ir/zqu8n5>
- Ganjvar, M. (2019). Islamic Model of Children's Spiritual Education (CSE); its influence on improvement of communicational behaviour with non-coreligionists. *International Journal of Children's Spirituality*, 24(2), 124-139. [Persian] DOI: [10.1080/1364436X.2019.1624254](https://doi.org/10.1080/1364436X.2019.1624254)
- Hamidanpour, A., & Tabatabaei Amin, T. S. (2018), Women in Islam, the core of the monotheistic family. *Quarterly Journals of Modern Researches in the Teachings of the Qur'an and Sunnah*, 1, 55-73. [Persian] URL: <https://yun.ir/6ynz4f>
- Hashemi Rakavandi, S. M. (2000). *An introduction to the psychology of women (with a scientific and Islamic perspective)*. Qom: Shafaq. [Persian] URL: <https://yun.ir/8ayx18>
- Ismaili, M., & Yazdani, M. (2017). Comparative study of Six moral virtues in Positive Psychology and Nahj al-Balagheh. *Islamic Studies and Psychology*, 11(20), 175-149. [Persian] URL: <https://yun.ir/hmqfj6>
- Jelo, S., & Bahadur, R. (2020). The role of women in the strength of the Islamic family. *Islamic Researches of Gender and Family*, 4, 81-99. [Persian] URL: <https://yun.ir/cbhsn7>
- Johari, Sh. S. (2009). *Architects of education; The dignity of women from the perspective of Islam and the leaders of the Islamic Revolution*. Qom, Islamic Research Center of the Islamic Republic of Iran. [Persian] URL: <https://yun.ir/s5e87g>
- Kabiri Qomi, N., & Masoumi Zavariani, S. (2019). The educational role of women in Islamic society. *Cultural psychology of women (former women and culture)*, 11(40), 109-120. [Persian] URL: https://jwc.ahvaz.iau.ir/article_667229.html
- Kazemi Yazdi, K. (2013). *Teaching Prayer to Children*. Tehran: Iqama Namaz headquarters. [Persian] URL: <https://yun.ir/fsvdq7>
- Khalilpour Rezaieh, M., Behrouz Lak, Gh. R., & Panahi Azad, H. (2016). *The educational*

- and social epistemic role of women in Mahdavi society. Master thesis, University of Islamic Education, Tehran. [Persian] URL: <https://noordoc.ir/thesis/123382>
- Khamenei, S. A. (2002). *Ayane Zan; Thematic collection of the Supreme Leader's speech (compiled by Amir Hossein Bankipour)*. First edition. Qom, Women's Studies and Research Office. [Persian] URL: <https://yun.ir/3cjji2>
- Khamenei, S. A. (2009). *Women's personality and rights; In the guidelines of the Supreme Leader of the Islamic Revolution*. edition 3. Tehran, Qadr Velayat. [Persian] URL: <https://yun.ir/i7rgxa>
- Khamenei, S. A. (2011). *Women and recovery of true identity, selected statements of the Grand Ayatollah Seyyed Ali Khamenei (with the efforts of Mohsen Karbalai Nazar and a group of researchers)*. second edition, Tehran, Islamic Revolution Publications. [Persian] URL: <https://yun.ir/hmvbm9>
- Khamenei, S. A. (2012). *The role and mission of women; The model of a woman (Taken from the statements of Ayatollah Ali Khamenei)*. Vol. 2, Compiled by Amir Hossein Bankipour Fard, Tehran, Islamic Revolution. [Persian] URL: <https://yun.ir/dchsf>
- Khamenei, S. A. (2014). *The role and mission of women; The position and issues of women in Islamic culture and modernity (Taken from the statements of Ayatollah Ali Khamenei)*. Vol. 4. (Compiled by Amir Hossein Bankipour Fard), second edition, Tehran, Islamic Revolution Publishing House. [Persian] URL: <https://yun.ir/uumj77>
- Khamenei, S. A. (2016). *Informer of Love; A selection of the instructions of Grand Ayatollah Seyyed Ali Khamenei, Supreme Leader of the Islamic Revolution, to young couples*. (Compiled by Mohammad Javad Haj Ali Akbari). 7th edition. Tehran, Islamic Revolution. [Persian] URL: <https://yun.ir/hsnds7>
- Khamenei, S. A. (2019). *The role and mission of women; Women and Family (taken from the statements of Ayatollah Ali Khamenei)*. Vol. 3, compiled by Amir Hossein Bankipour Fard, 8th edition. Tehran, Islamic Revolution Publishing House. [Persian] URL: <https://yun.ir/an9iy5>
- Khanam, A., Iqbal, Z., & Kalsoom, Q. (2021). Effect of Religious Education on the Moral Development of Children. *Elementary Education Online*, 20(4), 1845-1858. [Persian] DOI: [10.17051/ilkonline.2021.04.207](https://doi.org/10.17051/ilkonline.2021.04.207)
- Khomeini, R. (2010). *Sahifa Imam*. Vol. 6. Tehran, Institute for Editing and Publishing the Works of Imam Khomeini (RA). [Persian] URL: yun.ir/knzvgd
- Khomeini, R. (2010). *Sahifa Imam*. Vol. 7. Tehran, Institute for Editing and Publishing the Works of Imam Khomeini (RA). [Persian] URL: <https://yun.ir/l4rqgb>
- Khomeini, R. (2010). *Sahifa Imam*. Vol. 8. Tehran, Institute for Editing and Publishing the Works of Imam Khomeini (RA). [Persian] URL: <https://yun.ir/jky313>
- Khomeini, R. (2010). *Sahifa Imam*. Vol. 9. Tehran, Institute for Editing and Publishing the Works of Imam Khomeini (RA). [Persian] URL: <https://yun.ir/vnvp01>
- Maktabi, M., & Hedayati, S. (2008). *Women and family from the viewpoint of Imam Khomeini (RA)*. Qom: Daftar Aql, Islamic Research Center for Radio and Television. [Persian] URL:

<https://yun.ir/oy7yb>

- Miller Perrin, C., & Krumrei Mancuso, E. (2021). *Faith from the perspective of positive psychology (translated by Fatemeh Najafifar and Farid Barati Sedeh)*. Tehran, Rushd. [Persian] URL: <https://yun.ir/register/3213538/qj0ew30ki6ss480skgkwoos0408s0kk>
- Motahari, M. (2005). *Collection of Works*. Vol. 22. Tehran, Sadra. [Persian] URL: <https://yun.ir/16h9g>
- Oladipo, S. E. (2009). Moral education of the child: Whose responsibility?. *Journal of Social Sciences*, 20(2), 149-156. URL: <https://doi.org/10.1080/09718923.2009.11892733>
- Parsa Far, M. (2016). *Sowing Season (Guidelines in raising children from the statements of the supreme leader of the revolution, Ayatollah Ali Khamenei)*. Yazd, Simai Khurshid. [Persian] URL: <https://yun.ir/patp78>
- Partovi, R., & Amiri Yengjeh, M., & Pertovi, F. (2017). *Effective factors in the role of women to strengthen the foundation of the family*. The second international congress on the role of women in the health of the family and society, Tehran. [Persian] URL: <https://yun.ir/mi74m1>
- Sánchez-Núñez, M. T., García-Rubio, N., Fernández-Berrocal, P., & Latorre, J. M. (2020). Emotional intelligence and mental health in the family: The influence of emotional intelligence perceived by parents and children. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(17), 6255. URL: <https://www.mdpi.com/1660-4601/17/17/6255/pdf>
- Shabani, J. (2017). *Moral intelligence; Concepts and applications*. Tehran, Savalan. [Persian] URL: <https://yun.ir/ljboi>
- Shahedi, S., & Farjoudi, M. A. (2010). The position of women in the family and society from the perspective of the Qur'an. *Women and Society*, 1(4), 113-134. [Persian] URL: <https://yun.ir/hjxtz8>
- Sohrabi, F., & Naseri, I. (2012). *Spiritual intelligence and its measurement scales*. Tehran, Avai Noor. [Persian] URL: <yun.ir/256kve>
- Tabroni, I., & Rahmania, S. (2022). Implementation of Akhlaqul Karimah Through Islamic Religious Education Approach In Early Children. *East Asian Journal of Multidisciplinary Research (EAJMR)*, 1(1), 33-40. [Persian] URL: <https://yun.ir/iukj81>
- Zysberg, L. (2018). Emotional Education: A Selective Literature Review and an Emerging Model. *International Journal of Educational Research and Theor*, 1(1), 37-50. [Persian] URL: <https://yun.ir/65ncj8>